

Regeringskansliet
Justitiedepartementet
103 33 Stockholm**Yttrande över departementspromemorian Processrättsliga konsekvenser av Påföljdsutredningens förslag (Ds 2012:54)**

(Ju2013/356/L5)

Med anledning av att Riksdagens ombudsmän beretts tillfälle att lämna synpunkter på innehållet i rubricerad departementspromemoria får jag framföra följande.

Gripande, anhållande och häktning (avsnitt 4)

I promemorian dras slutsatsen att det inte behövs några ändringar i reglerna om gripande, anhållande och häktning. För egen del ser jag inte heller skäl att föreslå några ändrade regler men jag vill ändå ifrågasätta promemorians överväganden i ett par hänseenden.

Häktning kan ske på grund av flykttfara, kollusionsfara samt recidivfara. Häktning får inte ske om skälen för häktning inte uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något motstående intresse. På s. 97 i promemorian diskuteras hur häktningsreglerna kan komma att tillämpas beträffande grova fridskränkingsbrott och vissa sexualbrott där straffvärdet motsvarar mellan sex och tio månaders fängelse. Dessa brott leder idag ofta till ovillkorliga fängelsestraff på grund av brottets art. Om Påföljdsutredningens förslag genomförs blir påföljden, som konstateras i promemorian, i regel villkorligt fängelse i förening med en sanktion som inte innebär frihetsberövande. I promemorian anförs att i mål av detta slag kan risken för att den misstänkte försvårar sakens utredning men även risken för fortsatt brottslighet vara så starka att häktning kan beslutas trots att påföljden blir ett villkorligt fängelsestraff. Jag ifrågasätter inte att det i vissa fall kan finnas risk för att den misstänkte exempelvis påverkar målsäganden och att den risken kan motivera häktning. Det förtjänar dock att påpekas att så sällan kan bli fallet om den misstänkte har erkänt det som han misstänks för. Och när det gäller risk för fortsatt brottslighet måste möjligheten att häkta den misstänkte påverkas av att slutresultatet kommer att bli en påföljd som verkställs i frihet. Det är enligt min mening klart att det – med hänsyn till proportionalitetsprincipen – mera sällan kan vara möjligt att låta en person sitta häktad under någon längre tid på grund av risk för fortsatt brottslighet i väntan på en påföljd som innebär att han släpps fri. Jag tror alltså att promemorian överdriver möjligheterna att hålla misstänkta

häktade i väntan på rättegång i mål av detta slag.

Jag är också tveksam till promemorians bedömningar när det gäller tillämpning av 24 kap. 21 § rättegångsbalken, som gäller möjligheten att hålla den dömda häktad efter domen fram till dess att domen vinner laga kraft. I promemorian pekas på att det – om Påföljdsutredningens förslag genomförs – i undantagssituationer bör kunna beslutas om häktning efter domen på grund av kollusionsfara för den som döms till villkorligt fängelse. Jag tror emellertid att detta kommer att bli utomordentligt ovanligt. Som sägs i kommentaren till rättegångsbalken minskar kollusionsrisken under utredningens gång och sedan bevisupptagning ägt rum inför domstol torde endast undantagsvis kunna påstås att det finns någon kollusionsrisk (se Fitger m.fl., Rättegångsbalken, oktober 2012, Zeteo, kommentaren till 24 kap. 1 §). Och vidare sägs att det i regel inte föreligger kollusionsrisk sedan dom meddelats (a.a., kommentaren till 24 kap. 21 §). Promemorians uttalande om att det i undantagssituationer bör kunna beslutas om häktning efter domen på grund av kollusionsfara handlar nog verkligen om undantagssituationer. Om man vill att domstolarna mera frekvent ska häkta vissa dömda personer efter domen på grund av kollusionsfara, krävs enligt min mening lagstiftning.

Promemorian diskuterar vidare möjligheten att på grund av recidivfara hålla den som döms till villkorligt fängelse med hemarrest häktad efter domen till dess domen vunnit laga kraft. Hemarresten innebär ett förbud att vistas utanför bostaden annat än på särskilt angivna tider och för bestämda ändamål. I jämförelse härmed framstår häktning som en vida mer ingripande inskränkning av friheten. Enligt min mening skulle det därför i de flesta fall vara en oproportionerlig åtgärd att hålla den dömda häktad för att hindra honom från att begå brott under de veckor som det kan vara fråga om innan hemarresten kan påbörjas efter domen. Det finns risk att den dömda skulle se häktningen som ett påtryckningsmedel för att han ska förklara sig nöjd med domen. Jag tror alltså att de flesta domstolar skulle dra sig för att besluta om häktning i dessa situationer. Om man vill tillskapa en användbar möjlighet till häktning i dessa hemarrestfall, krävs det som jag ser det lagstiftning.

Åtalsunderlåtelse och förundersökningsbegränsning (avsnitt 5)

Jag tillstyrker förslagen.

Strafföreläggande (avsnitt 6)

I promemorian föreslås att det ska bli möjligt att förelägga villkorligt fängelse i förening med samhällstjänst genom strafföreläggande. Enligt den föreslagna lagtexten kommer det dock att krävas att det är *uppenbart* att rätten skulle döma till sådan påföljd. För att rätten ska komma fram till att samhällstjänst är den rätta tilläggssanktionen krävs att den påföljden är lämplig med hänsyn till den tilltalades person och övriga omständigheter. Om det inte är lämpligt med samhällstjänst, kan tilläggssanktionen i stället bli övervaknings- och kontrollsanktion. Och om den tilltalade har behov av behandling, bör tilläggssanktionen i stället bli en vård- och påverkanssanktion (31 kap. 3 och 4 §§ brottsbalken enligt Påföljdsutredningens förslag). För att reda ut vilken

tilläggsanktion som är den rätta krävs personutredning. Det kan ifrågasättas om valet av samhällstjänst som tilläggsanktion då kan vara uppenbart (Fitger m.fl., Rättegångsbalken, oktober 2012, Zeteo, kommentaren till 48 kap. 4 § samt prop. 1997/97:8 s. 13). Härtill kommer att strafföreläggandet innefattar utmätning av ett villkorligt fängelsestraff på upp till sex månader.

De överväganden som krävs inför ett strafföreläggande på villkorligt fängelse i förening med samhällstjänst är sådana som enligt min mening bör förbehållas domstolarna. Jag avstyrker därför förslaget att villkorligt fängelse med tilläggsanktionen samhällstjänst ska kunna föreläggas genom strafföreläggande.

Förordnande av offentlig försvarare (avsnitt 7)

Jag tillstyrker förslaget.

Avgörande efter huvudförhandling i den tilltalades utevaro (avsnitt 8.2)

Jag tillstyrker förslaget.

Avgörande utan huvudförhandling (avsnitt 8.3)

Avgörande utan huvudförhandling i tingsrätt

Enligt gällande rätt kan tingsrätten i vissa fall döma till böter utan att hålla huvudförhandling. Denna möjlighet har funnits sedan 2008 och har fallit mycket väl ut. Av utvärderingen i SOU 2012:93 framgår att förändringarna har bidragit till en ökad effektivitet och flexibilitet i handläggningen. Huvudförhandlingstid kan reserveras för de mål där huvudförhandling verkligen behövs. De tilltalade som inte vill komma till domstolen har fått en möjlighet att skriftligen utveckla sina ståndpunkter i stället för att förhandlingen ställs in eller målet avgörs i den tilltalades utevaro.

Mot denna bakgrund är det naturligt att, som föreslås i promemorian, utvidga utrymmet för att avgöra brottmål utan huvudförhandling i tingsrätt. Det är också naturligt att detta utrymme bestäms så att det motsvarar åklagarens möjlighet att utfärda strafföreläggande. Med hänvisning till min uppfattning i denna fråga föreslår jag att tingsrätten utan huvudförhandling ska få meddela dom i mål där det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter eller villkorligt fängelse i förening med böter.

Avgörande utan huvudförhandling i hovrätt

Jag tillstyrker förslagen. Härutöver vill jag tillägga att EMR-utredningen i betänkandet SOU 2012:93 har föreslagit att bestämmelsen i 51 kap. tredje stycket RB mjukas upp genom att det uppenbarhetskrav som ställs i bestämmelsen tas bort. Jag delar den uppfattningen.

Dom i förenklad form (avsnitt 8.4)

Av promemorian framgår att det inte finns några bestämmelser om hur en dom i förenklad form skiljer sig från en vanlig dom men att det tidigare fanns föreskrifter av innebörd att det i en förenklad dom inte krävdes några domskäl. Min erfarenhet är att det numera är ganska ovanligt att domstolarna utnyttjar

möjligheten att skriva domar utan att ange några domskäl och jag vill ifrågasätta om reglerna i 30 kap. 6 § rättegångsbalken längre behövs. Under alla förhållanden anser jag att den domstol som dömer den tilltalade till strängare straff än böter bör motivera straffmätningen och valet av tilläggssanktion till villkorligt fängelse alternativt skälet till att fängelsestraffet dömts ut ovillkorligt.

Omröstning (avsnitt 8.5)

Jag tillstyrker förslagen.

Förbudet mot reformatio in pejus (avsnitt 8.6)

I promemorian föreslås att hovrätten i vissa fall ska kunna döma den som fått villkorligt fängelse med hemarrest till en svårare påföljd. Det ska kunna ske när hovrätten gör bedömningen att hemarrest inte är en lämplig sanktion med hänsyn till den tilltalades person och övriga omständigheter och det inte heller går att ge en vård- eller påverkanssanktion som är tillräckligt ingripande.

Jag anser att den föreslagna regleringen är godtagbar när problemet är att det inträffat något efter tingsrättens dom som gör att den hemarrest som var lämplig då inte längre är det när hovrätten ska döma i målet. Men däremot vill jag ifrågasätta om hovrätten på talan av den tilltalade ska kunna döma till ovillkorligt fängelse av det skälet att hovrätten utan att det tillkommit något nytt material bedömer lämplighetsfrågan på annat sätt än tingsrätten. Jag anser att lagtexten bör utformas så att det inte blir möjligt.

Bestämmelser om rättegången i LUL (avsnitt 9)

Jag tillstyrker förslagen.

Lagstiftning om internationell straffverkställighet, m.m. (avsnitt 10)

Förslagen i promemorian ger inte anledning till någon erinran från min sida.

Lars Lindström

Anna Backman
föredragande

I beredningen av yttrandet har byråchefen Carina Bring Sjögren deltagit.